

İslâm Felsefesi El Kitabı

**Genel Editör ve
Proje Yürütücüsü**
Prof. Dr. Eyüp Baş

Editör
Prof. Dr. Bayram Ali Çetinkaya

Yazarlar

Prof. Dr. Ali Durusoy
Prof. Dr. Alparslan Açıkgenç
Prof. Dr. Bayram Ali Çetinkaya
Prof. Dr. Cevdet Kılıç
Prof. Dr. Enver Uysal
Prof. Dr. Eyüp Bekir Yazıcı
Prof. Dr. Hüseyin Sarıoğlu
Prof. Dr. Hüseyin Karaman
Prof. Dr. Gürbüz Deniz
Prof. Dr. İsmail Taş
Prof. Dr. Mehmet Bayrakdar
Prof. Dr. Mevlüt Uyanık
Prof. Dr. Müfit Selim Saruhan

Prof. Dr. Ömer Mahir Alper
Doç. Dr. Aygün Akyol
Doç. Dr. Hasan Özalp
Doç. Dr. Fatih Toktaş
Doç. Dr. Murat Demirkol
Doç. Dr. Şamil Öcal
Doç. Dr. Yunus Cengiz
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Bozyiğit
Yrd. Doç. Dr. Birgül Bozkurt
Yrd. Doç. Dr. İclal Aslan
Yrd. Doç. Dr. Mustakim Arıcı
Arş. Gör. Yasin Apaydın

ISBN: 978-605-9247-75-7

1. Baskı
Eylül, 2017 / Ankara
2000 Adet

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 243

Web: grafikeryayin.com

**Kapak, Sayfa Tasarımı,
Baskı ve Cilt**

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

1. Cadde 1396. Sokak No: 6

06520 (Oğuzlar Mahallesi)

Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	7
-------------	---

1. BÖLÜM

HİKMETE GİRİŞ

İSLÂM FELSEFESİ VE BATI / Mehmet Bayrakdar.....	13
İSLÂM FELSEFESİNE GİRİŞ / Ömer Mahir Alper.....	23

2. BÖLÜM

FELSEFÎ EKOLLERİN TEŞEKKÜLÜ

DEHRİYYÛN VE TÂBİİYYÛN EKOLLERİ / Hüseyin Karaman.....	63
CÂBİR B. HAYYAN –FELSEFE VE BİLİMİN TEŞEKKÜLÜ–/ Aygün Akyol-İclal Arslan.....	79
CÂHİZ’İN DÜŞÜNCESİNDE DOĞA VE İNSAN / Yunus Cengiz.....	85
İSLÂM DÜŞÜNCESİNDE FELSEFÎ EKOLLER / Eyüp Bekiryazıcı.....	93

3

3. BÖLÜM

HİKMETİN ALTIN ÇAĞI VE MEŞŞÂÎ GELENEK

MEŞŞÂÎ FELSEFEDE İLK ADIM: KİNDÎ / Enver Uysal.....	111
İSLÂM SİYASET DÜŞÜNCESİNİN İNŞACISI FÂRÂBÎ / Fatih Toktaş.....	127
İSLÂM FELSEFESİNDE ‘ALTIN ÇAĞ’IN BAŞLANGICI: İBN SÎNÂ VE FELSEFESİ / Ömer Mahir Alper.....	163

4. BÖLÜM

ELEŞTİRİ VE GİZEM

MEŞŞÂÎ FELSEFEYE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER / Fatih Toktaş.....	193
GİZEM VE SİYASETİN FİLOZOFLARI - İHVÂN-I SAFÂ / Bayram Ali Çetinkaya.....	209

5. BÖLÜM**ERDEM VE FELSEFE**

AHLÂK VE ERDEMİN İNŞASI / Müfit Selim Saruhan.....	245
EBÛ SÜLEYMAN ES SİCİSTÂNÎ VE ÇEVRESİNDE FELSEFE / İsmail Taş.....	269
13. YÜZYILIN BİLGİN VE KELAMCI FİLOZOFU NASÎREDDİN TÛSÎ / Murat Demirkol.....	283

6. BÖLÜM**FELSEFE İLE KELAMIN KARŞILAŞMASI**

EBÛ HÂMİD EL-GAZÂLÎ ve TEHÂFÛT'Ü / Gürbüz Deniz.....	303
FELSEFE - KELAM İLİŞKİSİ / Şamil Öcal.....	331

7. BÖLÜM**AKIL VE TASAVVUF**

FAHREDDİN RAZÎ VE OKULU / Mustakim Arıcı.....	347
TASAVVUF FELSEFESİ / Cevdet Kılıç.....	361

4

8. BÖLÜM**FELSEFE ENDÛLÛS'E GİRİŞİ**

ENDÛLÛS'ÜN İLK SUFÎ FİLOZOFU: İBN MESERRE / Ahmet Bozyiğit.....	397
KİMYACI HAKÎM MECRÎTÎ / Ahmet Bozyiğit.....	405
İBN BACCE: BİLGE ADAMIN YALNIZLIĞI / Hasan Özalp.....	409

9. BÖLÜM**HİKMET/AKIL VE ŞERİAT/DİN İLİŞKİSİ**

İŞRAKÎ HİKMETİN “UYANIŞI”- İBN TUFEYL / Hasan Özalp.....	419
DOĞU VE BATI'NIN “BÜYÜK YORUMCUSU” İBN RÜŞD / Hüseyin Sarioğlu.....	431

10. BÖLÜM**MUTLAK VAHDET VE UMRAN**

ABDULHAK İBN SEB'İN: “VAHDETTE TEK HAKİKAT” / Birgül Bozkurt.....	459
--	-----

“ORTAÇAĞIN MÜNZEVÎ YILDIZI” İBN HALDUN / Hasan Özalp ..471	
İBN HALDUN’UN FELSEFESİ VE TASAVVUF ELEŞTİRİSİ / Mevlüt Uyanık-Aygün Akyol	483

11. BÖLÜM

İŞRAKÎ VE İBRANÎ DÜŞÜNCE

DOĞU VE AYDINLANMA FELSEFESİ-İŞRÂKİLİK- SÜHREVERDÎ / Eyüp Bekiryazıcı	501
İSLÂM DÜŞÜNCESİNDE YAHUDİ FELSEFESİ / Hüseyin Karaman	523

12. BÖLÜM

KRİZ VE ÖZGÜNLÜK

İSLÂM’DA AKLÎ DÜŞÜNCENİN KRİZ DÖNEMİ-FELSEFE KARŞITLIĞI-ŞEHRİSTÂNÎ VE İBN TEYMİYYE / Aygün Akyol	537
İSLÂM FELSEFESİNİN ÖZGÜNLÜĞÜ / Hüseyin Karaman	555

13. BÖLÜM

ARAPÇA’DAN LATİNCE’YE FELSEFÎ İLİMLER

İSLÂM FELSEFESİ’NİN BATI’DAKİ YANSIMALARI-ARAPÇA’DAN LATİNCE’YE / Hasan Özalp	571
İSLÂM FELSEFESİNİN DİYALEKTİĞİ / Ali Durusoy	587

14. BÖLÜM

İRFANÎ GELENEK VE AŞKIN HİKMET

İRAN İRFAN GELENEĞİ VE MOLLA SADRA / Alparslan Açıkgenç	605
AŞKIN HİKMET OKULU (HİKMET-İ MÜTEÂLİYE) / Yasin Apaydın	625
DİZİN	635
YAZAR ÖZGEÇMİŞLERİ	3

ÖN SÖZ

Müslüman Hakîmler/filozoflar, Kur'ân ve Sünnet'in hikmet külliyyatından alabildiğince beslenmiş ve arkasından antik Yunan, İran-Sasanî ve Hint felsefe kaynaklarından kapsamlı bir şekilde yararlanmış ve nihayetinde özgün bir felsefe inşâ etmişlerdir. Bunu gerçekleştirirken de Batı'daki türdeşlerinin aksine, referans kaynaklarını gizlememiş ve böyle bir “kompleks” içerisinde de düşmemişlerdir.

Ortaya çıkan İslâm Felsefesi, düşünce tarihinin yaklaşık dört beş asır hükümranlığını üstlenerek hem Batı'yı hem de Doğu'yu etkileme kapasitesine sahip bir felsefe geleneğini, tartışmasız bir şekilde insanlığa sunmuştur. Felsefe ve aklî düşünce alanında ulaşılan birikim ve külliyyât, İslâm dünyasına “altın çağı”nı yaşatmıştır. Bunun neticesi, –Gazâli'ye kadar dönem için söyleyecek olursak- Bağdat merkezli Abbasî Medeniyetinin uygarlık sahasına çıkması ve gelişimi olmuştur.

Fikir tarihi içerisinde önemli bir tefekkür sahası olan İslâm Felsefesi, özgün bir düşünce sistemi/sistematığıdır. Onun özgünlüğü, vahiy ve aşkın alandan beslenmesinin yanında, kendi içerisinde eleştiri ve tenkide kayda değer bir fırsat ve imkân açmasında aranmalıdır. Bunun bilimsel ve nitelikli ilk örneği; Gazâli'nin, Aristo tarzında felsefe yapan Meşşâî filozoflarının bir kısım metafizik düşüncelerine yönelik eleştirilerinde görmek mümkündür.

İslâm dünyasında aklî düşüncenin gerilemesi ve zayıflamasına sebep olarak Gazâli'ye karşı “içten” ve “dıştan” yöneltilen haksız suçlama ve ithamların mevcudiyeti de bir gerçektir. Elinizdeki bu eser, Gazâli'den sonra da İslâm Felsefesinin ne kadar canlı ve dinamik olduğunu farklı açılardan ortaya koymaktadır.

Bilim, felsefe ve aklî düşüncedeki gelişmenin –Gazâli sonrası için- bir sonucu olarak İslâm dünyası, uygarlık tarihine iki önemli medeniyeti “hediye” etmiştir: Endülüs Medeniyeti ve Selçuklu/Osmanlı Medeniyeti. Bu medeniyetlerden Endülüs Medeniyeti, daha çok bilim ve felsefede; Selçuklu/Osmanlı Medeniyeti ise, bilim, sanat ve mimari de Müslüman dünyayı kendi çağlarında zirveye taşımışlardır.

İslâm Medeniyeti'nin bu “altın çağlarını”nın bilgi ve hikmet sevenlerine ulaşturmaya çalışacak olun bu eserin, önemli bir özelliği bulunmaktadır.

Eserin ayırdedici özelliği; kitabın her bölümünün, konunun birinci derecede uzmanı olan bilim insanları tarafından kaleme alınmış olmasıdır.

Bu eserin iki cilt halinde ilk baskısı, 2013 (cilt I-cilt II) yılında yapıldı. Zaman içerisinde, eseri üniversitelerde ders kitabı olarak okutan akademisyen hocalarımızın teklifi ve Yayınevinin daha kullanışlı olması tavsiyesiyle birlikte “Türk Düşünce Tarihi” kısmı çıkarılarak tek cilt olarak yayına hazırlandı. Bunu yaparken bazı yeni bölüm ve makaleleri esere dahil ederken, mevcut kısımlar yeniden ele alınarak mümkün olduğunca kısaltıldı. Çıkarılan “Türk Düşünce Tarihi” bölümü de, yeni bölümlerle birlikte ayrı bir kitap olarak yayına hazırlanmaktadır.

Kitap on dört bölümden oluşan şematik bir muhtevayla şekillenmektedir. Bu çerçevede eser; *İslâm Felsefesi ve Batı* başlığını, Prof. Dr. Mehmet Bayraktar ve *İslâm Felsefesine Giriş* kısmını da Prof. Dr. Ömer Mahir Alper’in yazdığı *Hikmet’e Giriş* bölümüyle başlamaktadır. *Dehriyyun ve Tâbiyyun Ekollerini*, Prof. Dr. Hüseyin Karaman; *Câbir b. Hayyân-Felsefe ve Bilimin Teşekkülünü* Doç. Dr. Aygün Akyol ve Yard. Doç. Dr. İclal Arslan; *İslâm Düşüncesinde Felsefi Ekoller*’i, Prof. Dr. Eyüp Bekiryazıcı; *Meşşâi Felsefede İlk Adım: Kindî*’yi, Prof. Dr. Enver Uysal; *İslâm Siyaset Düşüncesinin İlk İnşacısı Fârâbî*’yi, Doç. Dr. Fatih Toktaş; *İslâm Felsefesinde ‘Altın Çağ’ın Başlangıcı olan İbn Sînâ*’yı, yine Prof. Dr. Ömer Mahir Alper; *Tenkid Geleneğimizin Örneklerini Meşşâi Felsefeye Yöneltilen Eleştiriler*’i Doç. Dr. Fatih Toktaş; *Gizem ve Siyasetin Filozofları- İhvân-ı Safâ*’yı Prof. Dr. Bayram Ali Çetinkaya; *Ahlâk ve Erdemin İnşası*’nı, Prof. Dr. Müfit Selim Saruhan; *Ebû Süleyman es-Sicistânî ve Çevresinde Felsefe*’yi, Prof. Dr. İsmail Taş; *13. Yüzyılın Bilgin ve Kelamcı Filozofu Nasîreddin Tûsî*’yi, Doç. Dr. Murat Demirkol; *Ebû Hâmid el-Gazâlî ve Tehâfüt*’ünü, Prof. Dr. Gürbüz Deniz hocalarımız kaleme aldılar.

Gazâlî sonra felsefe hareketinin önemli çizgilerinden bir kısmını belirleyen *Felsefe-Kelâm İlişkisi*’ni, Doç. Dr. Şamil Öçal; *Fahreddin Razî ve Okulu*’nu, Yard. Dr. Mustakim; *Tasavvuf Felsefesini*, Prof. Dr. Cevdet Kılıç; Endülüs’e felsefenin girmesine önemli katkıları olan Müslüman filozoflar *Endülüs’ün İlk Sufi Filozfu İbn Meserre ve Kimyacı Hakîm Mecritî*’yi Yard. Doç. Dr. Ahmet Bozyiğit; *Bilge Adamın Yalnızlığı-İbn Bacce ve İsrakî Hikmetin “Uyanışı”-İbn Tufeyl*’i Doç. Dr. Hasan Özalp; *Doğu ve Batı’nın “Büyük Yorumcusu” İbn Rüşd*’ü, Prof. Dr. Hüseyin Sarıoğlu; *Abdülhak İbn Seb’in: “Vahdette Tek Hakikat”*’ı, Yard. Doç. Dr. Birgül Bozkurt; “Ortaçağın Münzevî Yıldızı” İbn Haldun’u Doç. Dr. Hasan Özalp; yine *İbn Haldun’un Felsefesi ve Tasavvuf Eleştirisi*’sini Prof. Dr. Mevlüt Uyanık ve Doç. Dr. Aygün Akyol; *Doğu ve Aydınlanma Felsefesi İsrâkîlik-*

Sühreverdî'yi Prof. Dr. Eyüp Bekir Yazıcı; *İslâm Düşüncesinde Yahudi Felsefesi*'ni, Prof. Dr. Hüseyin Karaman; *İslâm'da Aklî Düşüncenin Kriz Dönemi-Felsefe Karşıtlığı-Şehristânî ve İbn Teymiyye*'yi, Doç. Dr. Aygün Akyol; *İslâm Felsefesinin Özgünlüğü*'nü, Prof. Dr. Hüseyin Karaman; *İslâm Felsefesi'nin Batı'daki Yansımaları-Arapça'dan Latince'ye*yi, Doç. Dr. Hasan Özalp; *İslâm Felsefesinin Diyalektiği*'ni Prof. Dr. Ali Durusoy; *İran İrfanî Geleneği ve Molla Sadra*'yı, Prof. Dr. Alparslan Açıkgenç; *Aşkın Hikmet Okulu*'nu, Arş. Gör. Yasin Apaydın hocalarımız hazırladılar.

Bu vesileyle kaleme aldıkları konularda, çalışma ve eserleriyle uzman olan bilim adamlarımıza katkılarından dolayı şükranlarımı sunuyorum. Yoğun çalışma ortamı içerisinde, böyle bir eserin çıkması için, bizleri kırmayarak vakitlerini tahsis etmelerinden dolayı da ayrıca teşekkür ederim.

Alanında uzman akademisyen yazarlarca kaleme alınan bu kitap; ilahiyat fakülteleri, eğitim fakülteleri, edebiyat fakültelerinin felsefe bölümleri ve açık öğretim fakültelerinde ön lisans, lisans, yüksek lisans ve hatta doktora düzeyinde öğrenim gören bilim ve hikmet insanların ihtiyaçlarını karşılamayı hedeflemektedir.

Kitapta bölümlerin sonunda bulunan *yararlanılan/önerilen kaynaklar* kısmı, konunun ilgi ve meraklılarına yön gösterecek bir öneme sahiptir. Ayrıca bu eser, felsefe, hikmet ve İslâm Felsefesi Tarihine ilgi duyan herkes için bir referans kitap olma özelliği taşımaktadır.

Son olarak böyle nitelikli ve donanımlı bir eserin, insanların zihin dünyalarına sunulmasına imkân verdiklerinden dolayı Grafiker Yayınları'na teşekkür ederim.

Prof. Dr. Bayram Ali Çetinkaya
İstanbul - 2017